

Лев Николаевич Толстой

(Төрснэс нааран 130-ч օднднь)

«Толстойг эс меден күүн төрсөн оран медг, сургъульта — серлтэ күүмб гидж бийн тоолдж чадшго», — гидж М. Горький келен сам баяна. Ганцхн мана орид биш, бүкл нарта орчнэгд, умшдг, бичдг уле заагт Толстойг эс таньх күүн уга гилтэ. Лев Николаевич Толстой, 19-ч зун джилэ алдр орс классик — мана Төрснэй чимг боли өргмдж.

Лев Толстой 1828 джилин сентябрь сариг 9-д, Тула губернии Ясная Поляна гидг гарт зааснь күүна гер бүүлд төрсн. Батг наснаси ави эргмдк йиртмдждан, эвранны төрсн келсдан, дуунд, олт-амтнэ зань-бээр дургагвар өсөмн. Крестьян уле, теднэ бичкүүд заагт йовдган, түрү йду хар улст дурта болдж, теднэ зорилг джаргьлннь салнаг медсн.

1844 джилд Казань балгсэнд университет йрдж орад сурчагьад, медрл тату профессормудин заасиг эс таасад, хэрдж ирд, гертан эврэн медрлэн бодолуемн. Толстой насни туршарт сурад йовсдан, эвранны цагин нег ик медрлэ күүн болсн.

Тер алднд Лев Николаевич Толстой крестьян улст ягьдг тус күргхан ухалдж баясн. Бийдн батлгден крестьян улсин сә хаягьад ю кеснанны тусгай «Помещикин өрүн» гидг келвртан бичнэ. Болв даджрлгьнае хальшрен крестьянмуд помещикдэн иткдг, бийсиннь сә хаягьднэ гидж санхш, эдн нег-негән медлхш.

1851 джил Толстой сән дурад Кавказ орад, даянд орлца. Тийкд уулин батг-келн уле хаана церглэ ноолда кедж, гарси-төрсн газран, даджрлг угагьар сул баяхан харсджацхала. Лев Толстой тер келн улст өр өвдг, теднэ зөргтэ сөрглэ үзүлдж, «Довлатгьн», «Модна чавчлгьн» гидг келвмүд бичен болдг. Ики хөбннь Хажки Мурат гидг түүк бичлэ. Кавказд баягьад бичен «Бичкинд цаг» гидг түүкәри, олн, умшачирг тэасгдг, ончга бичач нер зүүдг туурен болдг. «Современник» гидг демократийн журнал эн түүкиг икәр таасад, ончгагьар темдглсн.

1854 джилд Толстой Севастополн харсгьнд орлцад, даяна гүргүдн — алдршген дөрвдгч бастион дер даялдсн.

Крымн даянд техникәри, адл-ахугьари Европас ард хоцрен Арсә динлгдг одсн. Зүг эгл уле — орс салдемуд, эгл офицермүд англичан, француз даясдлэ орчлннд үзгдәд уга күүмн өврм зөргтәгьар ноолдад, нертә шивә Севастополн боли төрсн орнань нер тууруемн.

«Севастополн келвмүдтән» Лев Толстой баатр, чирг амән әрвдгө Огь улс үзүлнэ. Толстойн бичсәр, дән эгл улсин, харчудин цус асхдг, амндн күрнэ, иньг - амргудг, ахирдүүнриг нег-негнәсн хаягьана: дән олд туста пих юм үзүлхш. Бичачин дүри-седкл дә өгсн хаана йоснла даяна галвд нер-ус зүүен саячүдлэ биш, амтнэ дор йовх харчудла мах

цусан асхен эгл салдемудла шилнэ.

Болвчн Лев Николаевич эн келв-рмүдәри биш, хөбннь бичсн «Дән боли эл», «Анна Каренина», «Воскресенье» гидг нертә романмударн цуг ори-нутгудар туурла.

Максим Горькийн герчлсәр болхла, Ленин алдр бичачәр элдв ик бахмдг кедж, хөбн-хөбннь мактдг баядг. «Бүкл Европд кениг әнүнлэ дуньцүлдж болх?» гидж сурчкад, хару өгдмн: «дуньцүлдг күүн уга. — Тегәд йосидан хансар гаран шиткрдмн», гидж Алексей Максимович бичнэ.

«Толстойн бичсн хамг — күүм амтнэ урлыг делгрлтд — нег урала ишкдл» гидж Ленин үнлэ. Уүнәс даву, уунае чик ун Толстойг өгхд берк. «Дән боли эл» — нарт делкән р мана дееврн гидж келчханә, әнүнлэ дуньцүлдг роман уга. Эн романд Арсан дегәд түрү болчкад өргмдгтә цаг үзүлгдлэ. 1812 джил Төрснә даяна ик өмнәс экләд, тер алдр дән, түүнә хөбтк кесг джилмүдт баях Арсан баядл — эн романа утхн. Эн агьу ик зокьяд 500 гар күүн орлца, теднә хавргьарннь олн түмн церг, партизана отрядмуд, кесг олн крестьян уле үзүлгднэ.

Эгл улст, мухлалгддгах крестьян улст, салдемудт дән керг уга билә, болвчн, хортн әср цергәри газрин көрө бүркәд орад күрч ирсн цагт, бүкл ори-нутг нег күүн мет боов. Эн данд динлсн — өлт-амтн, теднә кәтләчн — Кутузов.

«Анна Каренинәд» гер-бүлин туск төр хагьлгднә. Хаана өөрхн түшмл Каренина гергн Анна дуран өгсн инь гләрн амн седкл хойрарн негднә. Болв им йовдл хотл балгьсна цагьан яст-нрт ик тас уга юмн болдж гарна: теднә даслар болхла — ю болвчн гаргь, зүгд амтнд бичә үзүл. Эн үзсн хөбн, медв чигн төр уга. Анна «олна заргьа» аахш, дуран амтнә далдлш.

Романд олна баядл үзгднә. Романа нег геройнә: Манахет ода цугнә хольврдг одсн, гинкн хару ормордан тусджама — гидж келнә. Минь эн амн үгиг Ленин 1861 — 1905 джилмүдин мергн характеристик гидж келсн.

1861 джил помещикүд йосн алтад крестьян улсинг сүлд чкесн. Күч-көлөчнриг хуучнагьар даджрдг болшго, шинәр даджрдг эв-аргь «ормордан тусджах» цагн тер баясн. Помещикүдин йосн буурад, тедн эсклә угардж йовх (Стива Облонский), эсклә торлцад баядг эв — аргь хаядгәх (Левин), эдн заагас капиталистрин класс бүрдг, батрдг йовх-мел эн хамг тодрха саяхнәр романд орман олдж. «Воскресенье» гидг романдан Л. Толстой даджрач классмудин нөкд-заргь шаджи-тергүтннг илдкдг. «цуг баяен маскенинь» хуулдж хайдг.

Толстой крестьян улсин харннь, гилж бийн нерәдсн. Алдр бичач, даджрач классет зүдсн бийн тер, классан зөргк кевәр хаяд, даджрүлджках олна харсачннь болдж тохрсн. Болв Толстой олн-амтн шин джиргьлд революция хаалгьар күрхдн эс чиксн. Бийн болхла, буру йовдлла бичә ноолдтн, барун халхарчн ташхла — зүн халхан өг, мел тнм хаалгьар саяхн джиргьлд олн күрх гич уха заадг баясн. Эн сүл халациннь Ленин үздг олд, цаялгьсн.

Толстойн бичсн хамг — уурхансань әдл зөбр. Эн зөбрәр дамддж келни билгән байджасн бичачир (тедн заагт Шолохов, А. Толстой). Толстойн бичсн тоот олд тусан кәдгән кезә чигн ууршго.

КИЧГӘ ТӨЛӘ.